

Spørg mig om noget

Partner Støttet Auditiv Scanning (PSAS)

Af: Trein Bojsen, Annemette Seigneuret, Nina Schou.

Et kommunikationshjælpemiddel til mennesker der ikke har talesproget som primær måde at udtrykke sig på og som har så store fysiske og synsmæssige vanskeligheder, at de har svært ved at bruge alternative udtryksformer som tegn, talemaskiner og billeder.

På Rosenvængets Skole, der er en Amtskommunal Specialskole i Viborg, har vi omkring 100 elever. Ca. 30 % af vores elever har ikke talen som primær måde at udtrykke sig på. Mange af disse elever kan udtrykke sig med forskellige alternative udtryksmåder.

Vi har en lille gruppe af elever med multiple funktionsnedsættelser kombineret med cortikale synsvanskeligheder, der ikke har mulighed for at kunne udtrykke sig nuanceret og præcist omkring tanker, følelser og behov med de udtryksmuligheder og hjælpemidler som de har til rådighed lige nu.

Vi hørte om Partner Støttet Auditiv Scanning (PSAS) efteråret 2005, hvor Tina Harmon fra VIKOM kom hjem fra ISAAC konference i Brasilien. Vi blev efterfølgende enige om på vores skole, at vi gerne ville præsentere PSAS for en gruppe af elever, vi mente ville kunne profitere af at bruge denne kommunikationsform i deres samspil med omverdenen.

Hvordan gør man?

PSAS er en spørgeteknik, hvor samspilspartneren stiller spørgsmål på en systematisk måde, således at eleven altid kan føle sig sikker på at blive spurgt om det samme, uanset hvem eleven er sammen med:

Morgen i klassen.

Jane er 12 år. Hun har multiple funktionsnedsættelser og cortikale synsvanskeligheder. Jane bruger sin talemaskine, og hun bruger en kysse lyd for: ja, mere, igen, spørg mere.

Jane: *Jeg vil noget andet!* - med talemaskinen.

Lærer: *Nu har vi morgenmøde, du må vente til bagefter.*

Jane: *Jeg vil noget andet!*

Lærer: *Skal jeg spørge dig?*

Jane: *Ja.*

Lærer: *Her er mulighederne: Jeg vil sige noget. Der er noget i vejen.*

Jane: *Der er noget i vejen.*

Lærer: *Hvad er der i vejen? Her er mulighederne: Jeg er sur. Jeg er ked af det. Det gør ondt. Jeg er træt. Du er dum. Du har glemt noget. Noget andet.*

Jane: *Du har glemt noget.*

Lærer: *Har jeg glemt noget? Åh ja, du skal jo over til Dorthe i dag.*

Jane: *Ja!*

Ideelt så gentager partneren elevens egne ord, så det er elevens eget udtryk. Her skulle læreren have sagt: *Du har glemt noget!* og så med overraskelse i

stemmen: *Har jeg glemt noget? - Åh ja ...!* Det er svært at vænne sig til den teknik.

Janes PSAS hjælpemiddel er to strimler lavet i Boardmaker. De er lamineret og samlet med en nøglering med kæde, så de kan trækkes ud. Jane har den altid med. Den sidder på hendes sikkerhedssele på kørestolen.

PSAS som kommunikationshjælpemiddel udformes efter den enkeltes behov, så det vil udvikles hele tiden.

Jane er sprogligt stærk og hun har svære synsvanskeligheder. Derfor har hun sætninger på sine PSAS-kort. Hun lærer hurtigt hvilke muligheder der er, så der går ikke længe før vi ikke skal igennem det hele to gange. Hun reagerer første gang.

Simon er derimod visuel, så derfor er hans vælgeredskab en bog med fotografier af valgmulighederne:

Simon på 17 år har multiple funktionsnedsættelser og er kørestolsbruger. Han har ikke verbalt sprog, men kan gøre sig forståelig gennem sine kropsbårne udtryk.

Lærer: *Simon, nu kan du selv bestemme hvad du vil lave. Se her, nu viser jeg dig billederne med det du kan vælge Pop op maskinen. Springvand. Kontaktstyret legetøj. Flexitrack bane. Kuglekasse. Bold. Computer.*
- Nu spørger jeg dig igen. Hvad vil du gerne arbejde med?
- Pop op maskinen ...?

Simon: *Flexitrack!* - tydeligt ja, med mimik og fagter.

Simon har mange interesser og vil gerne udforske genstande. Han bruger sin matematiske og logiske intelligens optimalt. Simon giver tydeligt udtryk for, at han kan lide mange ting, og han vil gerne arbejde med mange forskellige ting.

Det er rart at kende sine muligheder før man skal vælge. PSAS har givet Simon bedre muligheder for at udtrykke sig og blive taget alvorligt.

Når vi bygger spørgeteknikken op i forhold til den enkelte elev, er det vigtigt at diskutere hvad der er elevens primære formål med at kommunikere med omverdenen: Er det genstandsrettet? Er det følelsesmæssigt? Eller er det primært erkendelsesmæssigt? Det er også vigtigt at kende elevens interesseområder og finde ud af hvilke der er vigtige at få med. Vi giver altid vores elever mulighed for også at kunne sige: *Noget andet!*

PSAS som indsatsområde.

På Rosenvængets Skole har vi i skoleåret 2005-2006 valgt at arbejde med PSAS som et indsatsområde på foranledning af kommunikationslærer og talepædagog Trein Bojsen.

Der fandtes litteratur i form af artikler på amerikansk om emnet, men metoden var endnu ikke afprøvet i Danmark. Det besluttede vi os for at gøre.

På skolen blev der afsat 20 timer pr. person til indsatsområdet om PSAS med henblik på at kunne mødes i en gruppe af interesserede lærere, pædagoger og specialister på tværs af afdelinger og klasser.

Målet var dels at afprøve metoden i forhold til vores gruppe af elever, der har multiple funktionsnedsættelser og/eller cortikale synsnedsættelser og udveksle erfaringer. Derudover var det også vigtigt at få beskrevet processen med henblik på videreformidling. Konstruktionen betyder at vi har haft gode muligheder for dels at mødes, dels at udvikle og fremstille nye undervisningsmidler, dels at følge arbejdet med videooptagelser.

Vi har mødtes fem gange i løbet af skoleåret, hvor alle på skift har haft deres PSAS undervisningsmaterialer og tilhørende videoklip af brugen af PSAS metoden i klassen med. Dette har været til stor inspiration og der er blevet udvekslet mange idéer og erfaringer. Vi har alle erfaring med videoanalyse efter VIKOMs principper, så det har været en naturlig måde at gribe den del af arbejdet an på.

Der har været et stort engagement blandt deltagerne i indsatsområdet, og vi har set hurtige resultater, hvor vi tydeligt kunne se at de elever vi afprøvede metoden på profiterede af denne nye kommunikationsform.

Vi har afprøvet PSAS på elever i flere aldersgrupper. Her er f.eks. en skolebegynders første erfaring med PSAS:

Thor er syv år og har multiple funktionsnedsættelser. Han er sprogligt opmærksom, og han kan lide at høre historier. Thor er glad for sang, musik, sjove lyde og drama. Thor reagerer på tale. Han udtrykker sig med lyd, mimik og øjenudpegning. Thor siger ja med smil og lyd og nej ved at dreje hovedet og rynke munden. Lærerens spørgsmål: Kan han vælge bevidst? Bliver det lettere for mig at tolke ham?

Thor har en spørgeplade som han kan bruge til at vælge aktivitet med.

Lærer: Thor, hvad vil du lave nu? Du kan vælge mellem at 1) cykle, 2) få indtalt noget på din bigmac. Nu spørger jeg dig, og så skal du svare: 1) Cykle? ... 2) Indtale på bigmac?

Thor: Bigmac! - med 'ah' og glad mimik.

Lærer: Så kan du vælge hvad jeg skal indtale: 1) En sang, 2) noget frækt? Nu spørger jeg, og så vælger du: 1) En sang, 2) noget frækt.

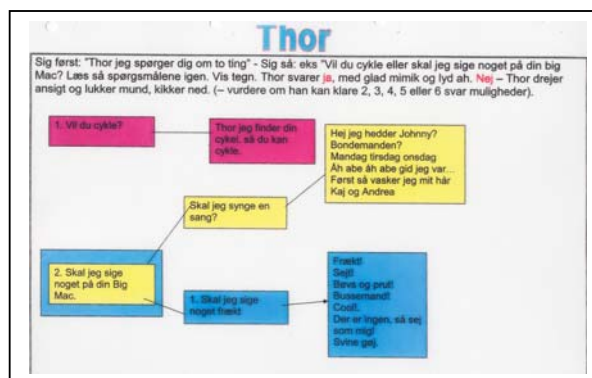
Thor: Noget frækt! - hviner af fryd.

Lærer: Hvad vil du så sige? Her er mulighederne: Frækt, sejt, bøvs og prut, bussemand, cool, kysse pigerne, der er ingen så sej som mig, svinegøj, hold kæft. Nu spørger jeg, og så vælger du: Frækt, sejt ...

Thor: Kysse pigerne! - hviner henrykt.

Nu kan Thor være fræk ligesom de andre. Thor ved godt, hvad der er frækt. Hvor ved han det fra? - Han forstår altså hvad det drejer sig om.

Her er Thors vælgelade:
De frække ord er valgt i
samråd med hans kammerater.

Lars er 18 år og skal ud af skolen. Det er i sidste øjeblik at han får et nyt hjælpemiddel til at supplere de udtryksmuligheder han har; talemaskine, mimik og lyd:

Lars på 18 er i klassen. Lærerne taler. Lars sidder uroligt i sin kørestol. Han rækker ud efter hvad han nu kan få fat i. Han siger forskelligt med sin talemaskine. Hvad mon Lars tænker? Kunne det f.eks. være: Skal vi ikke snart noget andet...? Jeg har en idé...? Hvorfor skal de bestemme alting...?

Lars: Jeg vil noget andet!

Lærer: Jamen så har du de her muligheder: Jeg vil ud på gangen i mit gangstativ. Jeg vil spille bold. Jeg vil til computeren. Jeg vil hen i køkkenet. Nu spørger jeg, og så vælger du.

Lars: Jeg vil spille bold!

Lærer: Hvem vil du spille med? Du har de her muligheder: Per, Ejnar, Simon. Nu spørger jeg hvem du vil spille bold med: Per ...

Lars: Ejnar!

PSAS spørgemetoden er med til at give Lars indflydelse på hvad han laver den pågældende dag, og det er samtidig med til at styrke hans selvværd og give ham lyst til at være tydelig i sin kommunikation.

Brug af PSAS spørgemetoden gør det nemmere for andre personer at spørge ham, hvilket betyder at Lars ikke er så personafhængig og at det bliver et reelt valg af aktivitet.

Vi har også afprøvet PSAS med en elev som ikke hører til den oprindelige målgruppe:

Dennis er 11 år og har generelle indlæringsvanskeligheder. Dennis kan sige 'ja' og 'nej' og har ellers ikke noget talesprog. Han udtrykker sig med mimik, kropssprog, lyde, udpegning af konkrete og billeder.

Dennis vil høre musik nu:

Lærer: *Hvilken CD vil du så høre. Her er mulighederne: Åh Abe. Poul Kjøller. Børnehits. En anden CD. Nu spørger jeg dig, og så vælger du. Vil du høre Åh Abe?*

Dennis: *Nej.*

Lærer: *Vil du høre Poul Kjøller?*

Dennis: *Nej.*

Lærer: *Vil du høre Børnehits?*

Dennis: *Ja.*

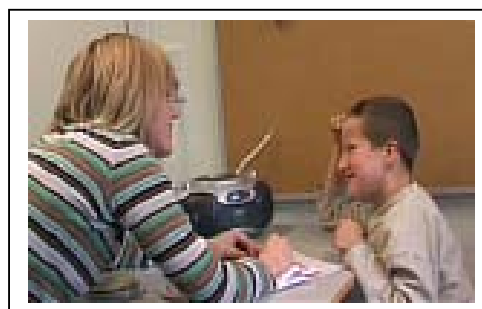
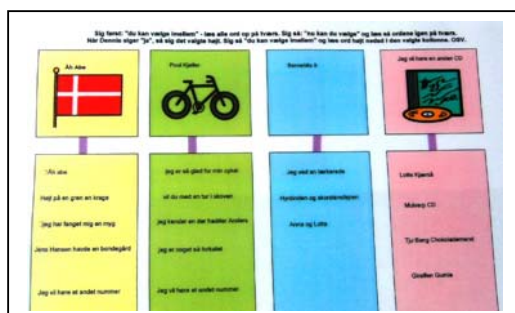
Lærer: *Hvad for en vil du så høre? Her er mulighederne: Jeg ved en lærkerede. Hyrdinden og skorstensfejeren. Anna og Lotte. Nu spørger jeg: Vil du høre 'Jeg ved en lærkerede'?*

Dennis: *Ja.*

Dennis er ved at lære hvad det er at vælge. I starten kunne han kun vælge mellem to muligheder. Det er efterhånden blevet til tre, og han er blevet mere sikker.

Det er en helt ny teknik som Dennis skal lære. Derfor skal indholdet være kendt for ham, så ikke det hele er nyt. Derfor har han to valgkort som tager udgangspunkt i hans interesse for musik og teknik.

Her er Dennis' vælgekort:

Erfaringer:

Vi er overbeviste – det fungerer!

Den systematiske PSAS bliver brugt af de elever vi har afprøvet det med. En gruppe af indsats eleverne har udvidet deres kommunikationsmuligheder så væsentligt, at der virkelig er noget at bygge på:

Jul.

Jane har sammen med klassen lige hørt Juleevangeliet og nu skal der quizzes om det. Alle 9 elever er med og læreren spørger hele flokken.

Lærer: *Hvad hed Marias mand?*

Jane: *Spørg mig!* - med talemaskinen.

Lærer: *Jane, du kan vælge mellem Peter, Josef og Martin. Nu spørger jeg dig: Er det Peter? Er det Josef? -*

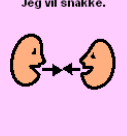
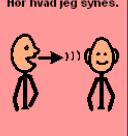
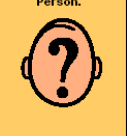
Jane: *Josef!* - med kyslyd for ja.

Jane oplever i højere grad nu at det kan betale sig at sige noget. Hun får på denne måde fortalt meget mere om hvad hun forstår, husker og tager til sig. Før havde vi en fornemmelse af at Jane forstod en del, nu ved vi at hun forstår.

Spørgeformen har sneget sig ind i klasserne til gavn for alle.

PSAS er også blevet afprøvet med et par elever, udenfor den oprindelige målgruppe. En af eleverne har haft så stor gavn af den systematik, der ligger i spørgeformen, at han i samspil er blevet mere lyttende og tydelig i sine svar, end læreren tidligere har oplevet.

Vi startede med at tage udgangspunkt i det eksempel vi fik fra VIKOM. Det var et stort skema som vi hurtigt fandt ud af, var alt for omfattende. De blev derfor hurtigt udskiftet med strimler som ikke fyldte så meget og som hurtigt kunne udskiftes når der opstod et nyt behov. Vi skal starte småt og bygge op sammen med eleven. Derfor bliver strimlerne jævnlige opdateret.

<p>Jeg vil noget andet.</p> 	<p>Der er noget i vejen.</p> 	<p>Jeg vil have noget.</p> 	<p>Jeg vil snakke.</p> 	<p>Hor hvad jeg synes.</p> 	<p>Person.</p>
<ul style="list-style-type: none"> - jeg vil have pause - jeg vil ud - jeg vil ind - høre musik - jeg vil være sammen med - jeg vil have fred - noget andet 	<ul style="list-style-type: none"> - jeg sidder dårligt - det gør ondt - jeg skal på toiletet - du har glemt noget - træt - for varmt - jeg fryser - noget andet 	<ul style="list-style-type: none"> - at drikke - at spise - min talemaskine - noget andet 	<ul style="list-style-type: none"> - jeg vil fortælle noget - jeg har fået noget - jeg har en idé - jeg vil bestemme - hvad laver du? - det er min tur. - må jeg prøve? - tak for hjælpen - noget andet 	<ul style="list-style-type: none"> - fedt - sjovt - skørt - sejt - træls - det gør mig bange - det gør mig gal - jeg kan ikke lide det - noget andet 	<p>Voksen</p> <p>Barn</p> <ul style="list-style-type: none"> - hjemme mor, far, Janni, nogen andre. - i skolen Louise, Simon, Rie, Birger, Birgit, Iina. Andreas, Tina, Pia, Solveig, Rikke, Maiken, Melissa, Michela. - nogen andre - på fritidshjemmet - Egeskovhus - i bussen - andet

Skemaet ovenfor var Lottes første PSAS materiale. Lotte er 15 år. Hun er sprogligt stærk: hun oplever sprogligt, er sprogligt opmærksom, husker og vil gerne bidrage med sproglige indlæg, bearbejder informationer sprogligt. Derfor regnede vi med at det store skema var rigtigt for Lotte; men der tog vi fejl. Lotte forstod systemet med det samme; men hun syntes det tog for lang tid. Det er her og nu Lotte vil sige noget. Derfor fik hun tre strimler og så kom udviklingen i gang:

Klassen arbejder med emnet 'de kongelige'. Vi har gennemgået den kongelige familie og lært deres navne og hørt hvordan de hører sammen. I slutningen af timen samler vi op på det vi har snakket om i dag. Hvad hedder kronprinsen? Er et af spørgsmålene.

Lotte spjætter med arme og ben, smiler og siger lyde. Med sin talemaskine siger hun: 'Jeg vil sige noget'.

Lotte sidder i kørestol og hun har sine PSAS-kort sat fast på selen med en nøglering med kæde, der kan trækkes ud. De ser sådan ud:

 <p><u>Jeg vil sige noget</u></p>	 <p><u>Der er noget i vejen.</u></p>	 <p><u>Spørg mig.</u></p>
<p>jeg vil noget andet</p> <p>spørg mig</p> <p>jeg vil have pause</p> <p>jeg vil være med</p> <p>jeg vil prøve</p> <p>det gider jeg ikke</p> <p>jeg har en idé</p>	<p>jeg er sur</p> <p>jeg er ked af det</p> <p>det gør ondt</p> <p>jeg er træt</p> <p>du er dum</p> <p>du har glemte noget</p> <p>giv mig noget</p>	<p>om jeg ved det</p> <p>hvad jeg vil i frikvarteret:</p> <p>-være her</p> <p>-ud</p> <p>-besøge Andreas</p> <p>-noget andet</p> <p>hvad jeg skal i dag</p> <p>hvem jeg vil være sammen med</p> <p>om mit humør</p> <p>hvad jeg har lavet</p> <p>-i dag</p> <p>-i går</p> <p>-i weekenden</p>

Lærer: *Hvad vil du sige? Du har de her muligheder: Jeg vil sige noget. Der er noget i vejen, Spørg mig. - Nu spørger jeg dig: Jeg vil sige noget?*

Lotte: *Ja!* - med mimik og den hovedbevægelse der betyder ja.

Lærer: *OK. Så har du de her muligheder: Jeg vil noget andet. Spørg mig. Jeg vil have pause. Jeg vil være med. Jeg vil prøve. Det gider jeg ikke. Jeg har en idé! - Nu spørger jeg: Jeg vil noget andet. Spørg mig.*

Lotte: *Spørg mig.* - med smil og hovedbevægelse.

Lærer: *OK. Hedder kronprinsen Joachim, Frederik eller Henrik?*

Lotte: *Frederik.* - med smil, opadgående ja-lyd, armbevægelser.

Lotte har multiple funktionsnedsættelser, og hun har ikke noget talesprog. Hun har en stærk sproglig intelligens, og hun oplever alt sprogligt. PSAS er et redskab for Lotte til at bearbejde informationer på lige fod med andre mennesker.

For nogle elever har det drejet sig om at lære at vælge mere bevidst, eller få større indflydelse på egen hverdag. For alle har det været en forøgelse af deres kommunikative og sproglige kompetencer. Lotte har f.eks. også fundet ud af at hun kan stille spørgsmål:

Lotte har fået et nyt kort til sin PSAS samling. Jeg vil prøve at give hende mulighed for at stille spørgsmål. Jeg er sikker på hun forstår hvad det er at spørge.

Det er onsdag kl. 11.50. Vi har haft travlt med at øve på vores musical, så det hele er lidt forvirret i disse dage.

Lotte har fortalt at hun vil sige noget, og hun har svaret ja på Jeg vil spørge om noget.

Lærer: Lotte, du har de her muligheder: hvad er klokken, hvornår ... Så, nu spørger jeg dig: Hvad er klokken.

Lotte: Ja! - Med lyd, latter, bevægelse.

Lærer: Klokken er 10 minutter i 12. Der er et kvarter til du skal af sted.

Lotte: Ja, ja ... - høj latter.

Det er første gang i Lottes 15 - årige liv hun har kunnet spørge, hvor længe hun skal vente endnu. Dagen efter spørger Lotte hvornår hendes yndlingslærer, Birger, kommer.

Lotte prøver PSAS for første gang i 2005.

PSAS har også vist sig brugbar i forbindelse med historiefortællinger, hvor eleverne har kunnet få indflydelse på historien forløb og indhold. Man kan vælge sange i klassen på den måde. Man kan svare på quiz spørgsmål osv.

osv. Der opstod flere gode idéer undervejs, og vi havde timer så der også var mulighed for at eksperimentere. Et par lærere gik f.eks. i gang med at lave interaktive bøger, hvor eleven selv kan skabe handlingen. De er blevet afprøvet med flere børn, som har syntes at det var enormt sjovt.

Anja fortæller om to bøger:

Da jeg startede på at bruge PSAS med Thor, tænkte jeg at det må kunne bruges i andre sammenhænge også.

Jeg besluttede at lave to små vælgebøger på forskelligt niveau, således at Thor selv kunne vælge historiens forløb. Den ene bog tog udgangspunkt i Thors interesse for heste og for familiens historie om en hest. Den anden handlede om en hundehvalps møde med en masse forskellige dyr. Thor havde nemlig fået at vide at han snart skulle have en hundehvalp. Begge vælgebøgerne er opbygget således at Thor efter hver side skal vælge mellem to muligheder for den fortsatte handling. Spørgsmålene er formuleret således: *Thor - jeg spørger dig:* hvorefter de to spørgsmål læses. Så spørges igen og Thor vælger det han ønsker.

Jeg havde mange overvejelser da jeg startede: Vælger Thor bevidst? Bliver jeg bedre til at tolke hans ja og nej? Hvor hurtigt forstår han at det er ham der skaber historien?

På videoptagelser kan jeg se at Thor er med på historien, især når jeg underbygger med drama og lyde. Når Thor er sammen med en klassekammerat som også er aktivt med i historien, og de skiftes til at vælge, oplever jeg Thor med meget mere gejst. Det har lært mig at Thor ser og lærer ivrigere sammen med andre børn.

Det har vist sig meget vigtigt, at man er flere lærere i en gruppe eller afdeling, der er enige om at bruge PSAS i forhold til eleverne, det er altid svært og uinspirerende at stå alene. Omvendt kan vi se, at i den afdeling, hvor mange lærere har deltaget i indsatsområdet er spørgemåden allerede implementeret i mange forskellige sammenhænge og kollegerne har taget det til sig.

Vi er meget bevidste om at der vil være forskellige behov i samtalen i de forskellige sammenhænge eleverne befinder sig i. Vi forestiller os at der vil

være spørgelister, der er fælles for alle miljøerne og der vil være spørgelister, der primært vil blive brugt i særlige situationer. Spørgelisterne vil være meget forskellige fra elev til elev, både med hensyn til udformning, størrelse og indhold.

Det videre forløb:

Indsatsområdet er slut, det skal nu implementeres i børnenes hverdag både på skolen og i barnets andre miljøer.

For alle eleverne, der har afprøvet Partner Støttet Auditiv Scanning, vil det være meget væsentligt, at man nu mødes i elevernes netværk og sammen laver spørgelister, så eleverne kan mødes med den kommunikationsform uanset hvor de befinder sig.

Det har været vigtigt for os i indsatsgruppen at erfaringerne er blevet formidlet til kolleger og andre. Det er foregået ved en udstilling af materialer på skolen, ved et oplæg med videoeksempler på et møde i Pædagogisk Råd og ved denne artikel.

Deltagere i indsatsgruppen: Trein Bojsen, Rie Klit, Lene Kramer, Inge Larsen, Anja de la Motte, Lene Nielsen, Helle Nyborg, Tina Holm Pedersen, Tove Kjær Pedersen, Annemette Seigneuret, Nina Schou, Dorthe Toft.

Fra udstillingen

CD med videoeksempler

En interaktiv bog om følelser

Forside til en sangbog